

Masarykova univerzita

Uchazeč

PhDr. Pavla Doležalová, Ph.D.

Habilitační práce

Nová Astrea. Překlad s výkladem nejen o Seladonovi a nových Arkádiích

Oponent

prof. PhDr. Zdeněk Hrbata, CSc.

Pracoviště oponenta,
instituce

Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav
románských studií

Oponentský posudek na habilitační práci PhDr. Pavly Doležalové, Ph.D.:
Nová Astrea. Překlad s výkladem nejen o Seladonovi a nových Arkádiích

Už nezvyklé pojetí předkládané práce – tj. jakožto překladu klasické pastorály provázeného několikerým výkladem – si zasluhuje oprávněnou pozornost, a tím také vybízí, ještě než se coby oponent na závěr jednoznačně vyjádřím k požadovaným bodům posudku, ke komentujícím poznámkám či reflexím, tedy k tomu, k čemu by měl vědecký text určité úrovně vždy inspirovat. Dovolím si tedy méně striktní, spíše diskursivní formu.

I.

Translatologie, anebo aspoň jedna její část – umělecký překlad, bývala v časech Van Tieghemovy pozitivistické komparatistiky pokládána za součást srovnávacích studií. A vzhledem ke svému interdisciplinárnímu charakteru podněcuje tato bádání i dnes. Problematika převodu z jazyka-zdroje do jazyka-cíle, úvahy o tzv. doslovném překladu, či naopak o tzv. „belles infidèles“, dále o nemožnosti adekvátního převodu, tzn. o jazykovém solipsismu aj. se už od dob W. v. Humboldta i nadále objevují jako předmět komparací, třebaže v síti jiných pojmů, metod, filosofii jazyka (mimořádně a na okraj: příznám se v tomto kontextu, že nevím, kdo se dnes u nás výrazněji zabývá historií překladu; na pražské translatologii to před léty býval doc. Jindřich Veselý).

Autorka zvolila náročnou, několikastupňovou metodiku, resp. tři hlediska: literární vědy, teorie překladu (včetně textologických problémů) a hermeneutiky, z nichž nejbližší jsou jí celkem přirozeně poslední dvě jmenovaná.

Pokud by měl převažovat literárněvědný přístup nastíněný v Úvodu, této nezbytné preambuli k dalším částem práce (literární estetiky i historie se však autorka dovolává průběžně také dále), patrně by si zasluhoval doplnění o širší nebo obecnější kulturně historický přístup srovnávající fenomén určité literární

módy, již jsou galantní pastýřské romány, s velkou tradicí *amour courtois* a jejím zušlechťujícím pojetím (i *Astrea* ostatně měla, jak autorka podtrhuje, zušlechťovat), se starší poetikou pastorely a s ní i s *cortez'ventura* (trubadúr Marcabru). – Chci tím jen důrazněji připomenout hlubší, ostatně známé zdroje galantní lásky, na něž autorka samozřejmě poukazuje, hlavně v pasážích o pastýřsko-aristokratické společnosti a o koexistenci rytířského kódu a dvorského či galantního kodexu *Astrey*, Srovnávací literárně a kulturně historický přístup (dříve příznačný pro tzv. generální literaturu) by ovšem vyžadoval, aby analýza přihlížela k liniím kontinuity a diskontinuity, k jejich střídání anebo prolínání. Pak by byly předmětem zkoumání jak zlomy a transformace v tradici, např. proměna modelu rytíře v model dvořana (příkladně Castiglionův *Il Cortegiano*), vliv římských autorů a salonní kultury s její preciozitou, tak silná a kontinuální vrstva kulturních textů, které nepřestávají účinkovat, tedy středověké příběhy a mýty, jejich tematika a motivika (např. krása jako společenský rys, viz s. 10 PDF předložené práce, se zdá korespondovat s pojetím krásy jako výrazu ušlechtilostí a dobra ve středověké estetice).

Z těch nejznámějších témat či motivů vztahujících se k tomuto okruhu uveďme překážky a nedorozumění, zkoušky v milostném vztahu, podmínky kladené vzájemné lásce. (Kultem lásky-vázně, jejím pojetím jako utrpením i vzrušením hned na počátku západoevropského románu – v *Tristanovi a Izoldě* – se jak známo zabýval Denis de Rougemont v klasické knize *L'Amour et l'Occident*). Ať už je v estetice trubadúrů láska opětovaná, anebo ne, je to poranění, nemoc duše, která nemůže být vyléčena. Hojivé účinky přírody nemají v tomto případě žádnou moc, protože Láska, toto hlavní téma galantních pastýřských románů, je skutečnost jiného řádu. Přitom tato nemoc znamená stejnou měrou bolest i radost a její etapy jsou spojovány s etapami milostné služby, s různými stupni vnitřního zušlechťování, jejichž ideálním vyústěním je *Fin'Amors*, ryzí láska. – Neprocházejí touto transmutací ve *Velké i Nové Astrei* (*per ardua ad astra* – láska je povinností k lásce, Seladonovou bezvýhradnou poslušností k milované, viz s. 44), přinejmenším částečně, také pastýři, z nichž se v případě potřeby stávají rytíři? Jakkoli se tu už zvyrazňuje povinnost vůči vlastní cti a motiv sebezapření „při výstavbě zápletky“ (s. 118; je tu souvislost se slavnými stanzemi o konfliktu lásky a cti v *Cidovi* P. Corneille, ostatně v práci zmíněného?).

K vršení epizod, vedlejších zápletek nebo dalších a dalších překážek či zkoušek, především ve *Velké Astrei*, lze poznamenat, že se tím rovněž naplňuje – pomíneme-li otázku únosné šíře a recipientovy trpělivosti (na něž pamatovala právě anonymní *Nová A.*) – princip románové narace, románové lásky a jejích konvencí, protože vyprávění zkrátka musí pokračovat, rozvíjet příběh jako *sine qua non* žánru. Je-li láska od počátku šťastná a hned nebo brzy naplněná, nemá pokračování, stejně jako nemá v evropském románu budoucnost (viz D. de Rougemont).

II.

Ve středu autorčiných analýz a pozorování jsou pochopitelně specifika a subtilnosti poetiky pastorálního románu, přesně a ve vymezeném kontextu velmi přínosně a čtivě pojmenované hned v Úvodu, na pozadí přiblížené historie a povahy d'Urfého *Astrey* a její o sto let starší adaptace. Vyzdvihují zvláště poznámky o koexistenci náboženství či o náboženském synkretismu v pastorále, o „pedagogickém idealismu“, nebo naproti tomu o „metodickém hédonismu“, dále o alegorismu či symbolismu, o genezi pastýřské společnosti, delimitaci a typologii její země. Přesvědčivý je výklad dobových metatextů i náčrt literárního vlivu *Astrey* u významných francouzských spisovatelů (snad by se vzhledem k našemu kontextu hodilo zmínit, a to v rámci velkých evropských idyl, i jméno B. Němcové...). Protože funkčně navazuje na současnou i starší sekundární literaturu, nemohl autorce uniknout topos „Et in Arcadia ego“ – tj. není Arkádie bez hrobu, jak vnímáme na Poussinových obrazech: „Le ton élégiaque qui baigne l'Arcadie est une tonalité du temps“, (V. Delecroix: *Poussin. Une journée en Arcadie*, 2015). Panofského geniální interpretace tohoto úsloví a této situace je pak nápaditě rozvíjena v kapitole o dalších Arkádiích. – Pozdější obliba románu byla připomenuta hned v Úvodu, ve 4. části práce pak dr. Doležalová případně a zajímavě sleduje i analyzuje kontinuitu Arkádií či galantních her v současné literatuře. Podotýkám, že tento fakt může vyvolávat podstatné otázky po ontologických důvodech transhistorických prodloužení, různých mutací nebo renovací idylismu, jestliže přistoupíme na obecnější kategorii. A s odvoláním právě na *Astreu*: otázky po esenciálních důvodech touhy žít šťastně a poklidně na březích pomyslného Lignonu.

Autorka důsledně a soustředěně sleduje zvolené téma, vztah *Velké a Nové A.*, vnitřní uspořádání a povahu země víl a pastýřů, integritu tohoto světa, jenž svou utopičností i organizací v lecčems připomíná dvůr krále Artuše, jehož postava se ve vyprávění mihne, a tak připomene, že rytířský kód není minulostí. Ale na větší důsaznosti v těchto příbězích už nabyly další společenské modely-kategorie, z nichž *honnête homme* je zmíněn tuším jen jednou v poznámce. Zdrojů tohoto ideálu, v němž se spojují mužské ctnosti a mondénní kultivace, umění líbit se i tzv. „vysoký díletantismus“ – tzn. jistá láska k všestrannosti (uvádím charakteristiky podle podnětné knihy Jana Staňka: *Diletantismus a umění života. Od Montaigne k Bourgetovi*, Host 2013), je celá řada, mj. právě *Astrea* Honorého d'Urfé.

V těchto kulisách a prostřednictvím těchto typů a jejich rolí se odehrává „Le Grand Théâtre de l'amour“.

III.

Nehledě na exkluzivnost námětu (jak autorka poznamenává, její překlad *N. A.* do češtiny zůstane patrně jediný) i tematiky, práce znamená významný počín v české romanistice. Komentovaný překlad (stěžejní komentáře, poznámky a vysvětlivky se zaměřují na sledování a výklady stylových figur, klasické periody, paralelismů, rétoriky a rekvizit, poetologické komparace *Nové A.* s *Velkou A.*, dále na elementy a linie jiných románových nebo žánrových forem v obou textech) a analytické pasáže zaplňují mezeru. Zřejmý a možná ještě významnější je přínos práce k současným výkladům románového žánru pastorály s využitím zvláště Rastierovy interpretativní sémantiky či hermeneutiky, i když tady u stěžejních otázek vztahujících se k nikoli libovolné interpretaci textu poněkud postrádám jisté přihlédnutí k české tradici fenomenologických a sémiotických úvah o smyslu, resp. o poměru smyslu a významu, např. u J. Mukařovského a v návaznosti na něj zvl. u M. Jankoviče, Z. Mathausera. Vedle toho se autorka podnětně obrací k teoriím překladu a filosofii jazyka (cit. z Gadamera, Wittgensteina, inspirujícího autorčinu nápaditou parafrází: „Překlad je myšlenka přestrojená nadvakrát“), a to se samozřejmým soustředěním na problematiku přenosu z jednoho historicky specifického jazykového (a kulturního) systému do druhého, na analýzu proměn, nejen kvantitativních, ale především významových a stylistických v *N. A.* při porovnávání s *Astreou* H. d'Urfé. Za velmi přínosné považuji mj. precizní analýzy period a složitých syntaktických souvětí, jejich kontrastní argumentační rétoriky.

Je-li ve srovnání s mnohohvrstevnou strukturou předlohy anonymní *N. Astrea* ochuzením, jak autorka zjišťuje, není to mj. v důsledku přechodu francouzské kultury od barokních forem ke klasicismu, od zdobnosti ke „convenances“?

– Prostřednictvím několika rovin postupu, kdy se střídají prizmata – autorčinými slovy – Rastierovy retrospektivní hermeneutiky originálu a perspektivní hermeneutiky překladu, kolegyně P. Doležalová souběžně utváří a cizeluje svou koncepci „vícerozměrného překladu“, aby potom v Dovětku sumarizovala metodu výkladu, jíž je právě její pojetí překladu. Habilitační práci pokládám za velmi zdařilou i novátorskou (překlad s několikerým výkladem), s jasně formulovaným zadáním a koncizně, přesvědčivě řešenou problematikou. O autorčině všestranné erudovanosti, její znalosti starší i současné sekundární literatury a hlavně o schopnosti zapojit ji adekvátně a s prospěchem do víceúrovňového čtení není pochyb.

Závěr

Habilitační práce PhDr. Pavly Doležalové, Ph.D., *Nová Astrea. Překlad s výkladem nejen o Seladonovi a nových Arkádiích* **splňuje** požadavky standardně kladené na habilitační práce v oboru dějiny konkrétních literatur (románské

literatury). – Pro její odbornou úroveň, originalitu námětu, koncepce a metody ji plně doporučuji.

V Praze 11. 3. 2023

Prof. PhDr. Zdeněk Hrbata, CSc.

Dne *11. 3. 2023*

podpis

